

Höschl: O mozku i fanaticích pokroku

Rottrová: Lásky, rodina, vyhoření...

Rozšířené
vánoční
dvojčíslo

51-52/2021

17. prosince 2021 / 33 Kč / www.etema.cz

TÉMA

Neznámé příběhy českých pohádek

Bojím se fanatismu ve jménu pokroku

Zvyknout se dá i na šibenici, říká v nadsázce legenda české psychiatrie a popularizátor vědy **prof. CYRIL HÖSCHL (72)**. Možná jsme rozmazlenci, když zdánlivě trpíme pod náporom pandémie a klimatické krize. Anebo je opravdu situace vážná a svět technologií nás zničí?

■ **Vlastníte nějakou kryptoměnu?**

Ne.

■ **Rozumíte tomu, jak tyto elektronické měny, z nichž nejznámější je bitcoin, fungují?**

Popravdě jsem dodnes nepochopil princip té těžby. Opakovaně mně to vysvětloval syn, který vystudoval matematiku, ale nestačilo to. Tomu konceptu nedůvěřuji. Pořád intuitivně šestým smyslem tuším, že je to na tenkém ledě a že se to celé může zhroutit. Svědčí o tom dost brutální výkyvy kurzu. Sice většinou směrem nahoru, ale někdy i dolů. Nemám trpělivost se tomu věnovat natolik, abych ty výkyvy chápal a věděl, k jakému rozhodnutí to má vést.

■ **Může lidi nervovat pocit, že jim ujíždí vlak? Že nestihli něco, co stihnout měli?**

Zaprvé si musíme uvědomit, že lidstvo stárne. Což znamená, že vyšší věkové kategorie jsou stále početněji zastoupeny. Podstatná část populace cítí na každém kroku, že tenhle svět už není pro starý. Nemusíme se bavit o kryptoměnách, stačí už obyčejné ověřování identity v mobilu, kdy každý člověk musí neustále znát spoustu hesel.

■ **Setkáváte se s tím u pacientů?**

Ano. Už mírné kognitivní poruchy (*poruchy schopnosti mozku zpracovávat informace, učít se, přizpůsobit se, zapamatovat si, pozn. red.*) stačí k tomu, že svět hesel vůbec nezvládnete. Protože nejdřív je zapomínáte, potom se vám pletou a pak ztratíte schopnost se jich dobrat.

■ **Dá se říct, že mnoho lidí je dnes kvůli tomu vlastně mimo současnou společnost?**

▲ **Díky internetu se z celé planety stala vlastně taková vesnice. Denně se na nás ze všemožných kanálů valí miliony informací. Náš mozek má ovšem jen omezenou kapacitu, stejnou, jako měli naši prapředci, kteří lovili mamuty, a tu záplavu zpráv nedokáže vstřebat. Spousta z nich je navíc katastrofická, což v nás vyvolává úzkost. Nebo rozporuplná a my nejsme s to zjistit, kde je pravda.**

Ano, vypadáváte. Přitom se bez toho neobejdete, mobilem se platí v obchodě nebo v lékárně a na chytrý telefon je napojeno kdeco. Já sám jsem s informačními technologiemi celkem v přátelském vztahu, dokonce jsem na lékařské fakultě už před třiceti lety zaváděl elektronizaci. Přesto musím přiznat, že cítím vnitřní odpor

„**Lidé pociťují, že tenhle svět už není pro starý.**“

a zároveň určitou bezmoc. Všechno vyžaduje nějakou identifikaci. Třeba si chci uložit do mobilu očkovací certifikát, ale neobejdu se bez průchodu nějakou e-identitou. Bafne na mě asi šest způsobů, jak se k ní dostat. Dodneška jsem nepochopil, k čemu jich je tolik a jaký je mezi nimi

rozdí. Chápu, že někdo to ví. Ale nemám trpělivost to zjišťovat, to už bych nedělal nic jiného. Lidově řečeno, je to takovej vo-pruz, že se mi do toho nechce. Situace mě ale nutí a brzy to bude nezbytnost.

■ **Nedávno jsem strávil celý den tím, že jsem se pokoušel koupit vstupenku přes internet. Nakonec jsem to vzdal a jel k pokladně, kde mně ovšem řekli, že lístky prodávají pouze přes internet, ale že portál zrovna nefunguje. Nakonec bylo nutné si vstupenku stejně vytisknout, protože se nestačí prokázat mobilem. A celá absurdita skončila tím, že pořadatelé nefungovala čtečka, takže mávnul rukou a pustil mě dál.**

A teď si vezměte, jak se v tomto světě mají pohybovat osmdesátníci? Týká se to třeba koncertů klasické hudby, kam chodí převážně starší obecnstvo.

■ **Myslíte, že to je důsledek toho, že technologické cykly se zrychlují a novinky přicházejí dříve?**

Foto: Shutterstock.com

► Nejstarší (z roku 2009) a nejslavnější kryptoměnou je bitcoin. Nemá ho pod palcem žádná centrální banka, jeho kurz tedy dost lítá. Např. v roce 2017 vylétla cena o 2 700 % téměř na 20 000 dolarů za kus, rok nato ztratila téměř 80 % ceny (3 400 dolarů za kus). Nyní (9. prosince) stál bitcoin 47 673 dolarů.

Nedá se to objektivně změřit, ale s vysokou pravděpodobností ano. Často uvádím jako příklad vynález knihtisku: do té doby bylo svaté písmo tradováno ručním opisováním a hlásáním z kazatelen. Při okopávání svého políčka jste nemohl šířit Písmo svaté, když jste neuměl číst a psát. A to neuměla většina populace. S vynálezem knihtisku se ale dramaticky zvýšila gramotnost a Bible se dostala do každé domácnosti. Tam někde jsou kořeny lidového rozšíření teologické vzdělanosti, jež najednou zaplavila Evropu a potom svět. Protože křesťanství je náboženství na export. To byla velká revoluce a od té doby se dlouho nic nezměnilo. Sice přišly rozhlas a televize, ale to byly spíš paralelní kanály k tištěnému slovu, protože rotačky novin běžely dál na plné obrátky.

■ Ted' ovšem z toho pomyslného políčka můžete oslovit celý svět...

Ano. Nařekáte na mobilu pár slov, dáte to na sociální síť a při troše štěstí si to najednou přečtou desetitisíce lidí po celé zeměkouli. To je stejně dramatický skok jako vynález knihtisku. Ovšem ten byl technologicky pomalejší. Tehdy se informace šířily v řádu dnů a týdnů, dnes je to v milisekundách.

■ Jak tato rychlost změn, rychlost šíření informací a ve srovnání s minulostí jejich obří množství, které se na nás nonstop hrne, působí na lidskou psychiku? Existují nějaká data?

V mozku máme až 100 miliard neuronů. A každá z těchto nervových buněk dělá něco jiného a pro každou existuje až 10 tisíc synapsí (propojení s dalšími neurony). To vše je navíc neustále v přestavbě, každou sekundu se do mozku zapisuje okolní realita a ta ovlivňuje to, jak mozek řídí zbytek těla a naše jednání. Pokud ale nějakou schopnost uloženou v mozku nevyužíváme, při přestavbě neuronů je časem potlačena. Navigace v mobilu je fajn, ztrácíme tím ale časem svoji přirozenou orientaci v prostoru. Stejně jako kvůli sociálním sítím typu Facebooku ztrácí hlavně děti a teenageři schopnost navazovat reálné vztahy, verbálně komunikovat nebo číst „signály těla“. Z deseti komunikací ve věkové kategorii 13 až 19 let jsou jen tři „tváří v tvář“. Zbytek je přes mobilní telefon a sociální síť. Komunikace se omezuje na textování kratičkých vět, zkratk a smajlíků.

JAK SE TĚŽÍ KRYPTOMĚNY

Při těžbě (tedy získávání) kryptoměn jde o výpočet složitých matematických úloh, za jejichž úspěšné řešení těžař obdrží podíl „mincí“. Úlohy jsou ovšem takové, že nalezení správného řešení záleží na náhodě, nikoliv na schopnostech těžaře. Používají se tedy výkonné počítače, které se dlouhé hodiny či dny snaží najít řešení. Už v roce 2019 se při těžbě kryptoměn spotřebovalo po světě tolik elektrické energie, kolik vystačí na rok celému Polsku. Kryptoměny se samozřejmě dají i koupit za „skutečné“ peníze. Ve spoustě internetových e-shopů se jimi už i v Česku dá platit. Proč jsou tak populární? Jejich cenu neovlivňuje žádná centrální banka, jejich množství je omezené, nové peníze se nedají natisknout. Neposílají se přes banky a kreditní společnosti, ale napřímo mezi kupujícími a prodávajícími. Transakce jsou anonymní a zašifrované, nikam se nezadávají žádné osobní údaje, identitu účastníků obchodu nelze vystopovat... -tm-

Ano, nějaká už u nás v Národním ústavu duševního zdraví máme. Vliv informačních technologií, umělé inteligence a virtuální reality na psychiku je dvojitý. Jednak negativní, protože nám leniví oblasti mozku, které jsme dřív museli zapínat a jejichž úkoly teď delegujeme na informační technologie. Například navigace na mapě. Já si třeba už dnes pouštím navigaci po cestě domů, i když tu trasu notoricky znám, protože jsem ji jel tisíckrát. Využívám toho, že mě aplikace varuje před zácpou, a navíc je pohodlné vědět, kdy asi dorazím domů. Jenomže když to takhle používáte, vyřadíte si funkci místních buněk v hipokampu (část mozku zodpovědná mj. za prostorovou orientaci, pozn. red.), které dřív musely být neustále aktivní, abyste vůbec trefil domů. Ted' se ukazuje, že mo-

zek skutečně zleniví, dá se to měřit a jsou k tomu solidní data. (Neurovědec prof. MUDr. Jiří Horáček nedávno v rozhovoru pro TÉMA řekl: „Před časem jsme testovali skupinu lidí, jež používala navigaci v brýlích rozšířené reality. Kdykoliv šli po městě, brýle si zapnuli, zadali cíl a nechali se vést přístrojem, který měli na očích. Ten je šipkou navigoval. Už po třech měsících u nich došlo k měřitelnému oslabení spojů z hipokampu do dalších oblastí mozku podílejících se na navigaci,“ pozn. red.)

■ Takže kdybychom dnes lidem vypnuli GPS, budou bloudit?

Do značné míry ano, budou dezorientováni a nevyznají se ve městě. Celá ta schopnost zleniví. Jako svaly. Když se nebudete pohybovat, svalstvo vám ochabne. To potvrdí každý, kdo měl někdy nohu v sádře. A mozku se to týká stejně jako svalů. Už před časem ukázaly studie, že když děti odmala používají kalkulačku, klesá jim schopnost spočítat z hlavy malou násobilku. Když to domyslíme do extrému, pak stoprocentní využití informačních technologií by mohlo vést k tomu, že by je už neměl kdo vymýšlet. Mozky by nám tak zlenivěly, že by nám chyběly velké výkony ducha.

■ Jaký je pozitivní vliv informačních technologií?

Například virtuální realita se dá využívat k trénování kognitivních funkcí u lidí s počínající demencí, počítačové programy zase ke zlepšení krátkodobé paměti. Máme na to skutečně místnost s počítači a pacienti tam chodí trénovat.

■ Takže jako vždy v historii: něco je na tom dobré a něco špatné?

Všechny lidské vynálezy byly dobrým sluhou a špatným pánem: oheň, střelný

prach, štěpení jádra... Prognóza využití čehokoliv je nepředvídatelná, protože se to může vyvinout příznivě i negativně. To je důvod, proč nejsem škarohlíd ani pesimista, který hlásá, že všechno spěje k záhubě a mladí nic neumějí. Umějí! V dějinách lidstva mnohé z toho, co zpětně viděno znamenalo dramatickou změnu, jež byla v mnoha ohledech nebezpečná a destruktivní, nakonec vedlo k pokroku.

■ Jak si lidská psychika poradí s neustálým zdůrazňováním negativních informací? Nedávno se konala světová klimatická konference v Glasgow, kde zněly věty jako „podepsali jsme si rozsudek smrti“ nebo „zbývá nám minuta“.

Zprv platí, že když jsem neustále pod vlivem negativních zpráv, má to skutečně negativní vliv na moje prožívání, na moje kognitivní schémata. To jsou způsoby, jakými si v mysli vysvětlují svoje neúspěchy a jak si chráním své ego. Klasická situace ze života: ráno zaspíte, vyběháte z domu na autobus a šlápnete do psího lejna. Člověk se sklonem k depresi si řekne: „To je ale směla, takový budu mít celý den, co celý den, takový mám celý život, že já jsem se vůbec narodil!“ A je z toho na mašli. Potvrdí se mu všechno negativní, co se mu honilo v hlavě. Člověk se sklonem k úzkosti si řekne: „Teď se vrátím domů, abych si očistil boty, přijdu pozdě do práce, oni mě vyhodí, stejně mě chtěli vyhodit. Když si to neočistím, přijedu sice včas, ale oni ucí-

tí ten zápach a řeknou, že mám problémy s hygienou.“ A už z toho nemůže spát. Člověk se sklonem k paranoidním reakcím si řekne: „No jasně! To byl samozřejmě zase ten sousedovic čokl, bába jedna, flintu na ni, pošlu tam policajty!“ A terapeut by řekl: „No není to dneska prima den, že jsem si nezapomněl vzít boty?“ Všichni čtyři jsou ve stejné situaci, ale jejich reakce, jak čtou tu zkušenost, je naprosto rozdílná, až protichůdná. Ten první je na sebevraždu, a ten poslední se raduje, jaký je to fajn den. Tím chci říct, že když na vás někdo pořád chrlí špatné zprávy, vtahuje vás do světa negativního vnímání toho, co se děje. A ta negativní četba je součástí psychologických rizik rozvoje deprese, a dokonce i sebevraždy.

„Kvůli technologiím nám leniví části mozku.“

■ Jaký další vliv mají negativní zprávy?

Když se něco pořád opakuje a žijeme v tom stále, máme obrovskou schopnost se na to adaptovat. Otopíme vůči tomu. Negativní dopad bude u zdravého člověka čím dál menší. Představte si, že vlezete do ledové vody – bude vám na umření. Ale když to budete postupně dávkovat, pomalu si zvyknete. Stejně se můžeme otužovat

vůči negativním vlivům, ve kterých žijeme. A to se kupodivu globálně v delší časové perspektivě skutečně děje.

■ Takže bychom měli být otužili, přitom si pořád někdo na něco stěžuje. Čím to je?

Naše populace se má nejlíp, jak se lidé kdy měli. Podle všech ukazatelů: střední délky života, dětské úmrtnosti, podílu fyzické práce, volebního práva žen, práva menšin, za jak dlouho si vyděláte na kilo chleba... prostě kam se podíváte, je to lepší. Přesto lidi ten pocit nemají, neocenují to. Je to podobné, jako kdybychom si měřili objem pasu centimetry namalovanými na gumě u trenýrek: břicho roste, ale máte pořád sto centimetrů. Máme v sobě jakýsi termostat, jímž tu vlastní spokojenost či nespokojenost máme nastavenou. Udržíme si ji podobně jako tělesnou teplotu bez ohledu na to, jak se mění fakta. Uvedu jiný příklad: chudí kluci z brazilských slumů žijí objektivně v hrozných podmínkách, ale z psychologického hlediska nejsou o nic nešťastnější než naši rozmazleni, kteří mají všechno, na co si vzpomenou. I na šibenici si člověk zvykne. Stačí promluvit s lidmi, co byli ve vězení, krásně o tom mluvil například Arnošt Lustig (jako židovské dítě prošel několika koncentračními tábory, pozn. red.). Samozřejmě by to nechtěli zažít znovu a nikdo by s nimi neměnil, ale zároveň vám řeknou, že pomocí každodenních radostí a strastí se na tu situaci dokázali adaptovat. Z toho všeho vyplývá, že špatné zprávy mají negativní dopad, ale z dlouhodobého hlediska všechno vyvane a oslabí se.

■ Jak velká je lidská schopnost přežít?

Některé situace si skoro vůbec nedovedeme představit, třeba absolutní osamění, nástup autoritativního režimu nebo to, že není pitná voda, že nemáme každý den co jíst, že vypnuli proud, došly zdroje energie. A přesto, když ta situace nastane, ukáže se, že se to dá přežít. Fyzicky a biologicky máme obrovskou schopnost adaptace. Dokážeme si dotvářet okolí tak, abychom se v něm udrželi.

■ To se ukázalo například při lockdownu, kdy miliony lidí musely ze dne na den změnit životní styl.

Adaptace je mohutná vlastnost živé hmoty. V každém místě na zeměkouli, které je jenom trochu obyvatelné, se okamžitě uchytí život, bez ohledu na to, že podmínky jsou velmi nepříznivé. Před časem mně

„Představte si, že vlezete do ledové vody – bude vám na umření. Ale budete-li to postupně dávkovat, pomalu si zvyknete. Stejně se můžeme otužovat vůči negativním vlivům kolem nás,“ říká prof. Höschl.

vyprávěl Jula Lukeš (profesor Julius Lukeš, věhlasný parazitolog, známý z médií tím, že měl v sobě tasemnici, kterou si sám pěstoval, pozn. red.), že jel na výzkumné lodi Tara v Severním ledovém oceánu, nedaleko severního pólu, kde je prakticky jenom led. Pustili sondu do hloubky myslím až čtyř kilometrů a byli překvapeni, jak bohatý je tam život. Z čeho tam proboha ti živočichové žijí? Oni tam jenom setrvávají ve tmě a v ledové vodě a čekají na mikroorganismy, jež nějak propadávají dolů vodou z oblasti ledu, kde ovšem taky nic moc není. Celý systém je nastavený tak nízkonákladově, že i s takto omezenými zdroji potravy, světla a tepla dokáže žít a rozmnožovat se. Lidstvo jako celek může dopadnout špatně, ale o planetu strach nemám.

■ **Když se adaptujeme na špatné zprávy, nehrozí nám zároveň nějaký stupeň cynismu?**

Jistě, ano. To je typický příklad syndromu vyhoření, který se projevuje zejména u „pomáhajících“ profesí, jako jsou policisté, učitelé, lékaři nebo zdravotní sestry. V určité fázi procesu vyhoření nastupuje cynismus, což je vlastně obranný mecha-

V éře socialismu byly fronty běžné, nedostatkovým byla spousta zboží – od toaletního papíru a dámských vložek přes mandarinky až po barevné televize. Teď jako by se trochu vrátil čas. Když loni na jaře začala v Evropě pandemie covid-19 a s ní i různá omezení, dělali si panikařící lidé zásoby a vykupili třeba těstoviny. Teď zase pandemie zpřetrhala řetězec dodávek z Asie, kde se kvůli levnější pracovní síle už roky vyrábí velká část různého zboží (od čipů až po léky). V Británii zase po jejím odchodu z EU ztratila řada cizinců právo pobytu, a tak chybějí třeba řidiči a zboží do obchodů nemá kdo zavážet (na snímku vpravo).

nismus před nápirem další zátěže a něčeho negativního. Ale netýká se to všech! Někdo pod únavou klesá na duchu, ale takzvaně nevyhoří, vůbec se do fáze cynismu nedostane.

■ **Zejména v poslední době se lidé musejí vypořádat se záplavou zcela protichůdných informací. Jak máme zpracovat něco, co není v našich silách rozsoudit, například u pandemie covidu?**

Na začátku se říkalo, že nasloucháme každému, kdo se k tomu vyjádří, a že to je chyba. Že bychom měli dávat slovo odborníkům. Jenže pak se ukázalo, že když jim nasloucháme, je situace stejná, nebo dokonce horší. Experti, zaštitění svojí odbor-

nou autoritou, produkují také často velmi protichůdné názory. Na očkování, na restriktce, na povahu celé pandemie. Lidi by se třeba sami dovtipili, že lepší je nevycházet z chalupy, jenže renomovaný lékař řekne, že to je nesmysl a ať klidně vycházejí. To tedy lidem moc nepomůže, nesníží jim to úzkost, spíše jim to vnese zmatek do hierarchie hodnot. To se bohužel mnohdy děje, ale nelze to nikomu dávat za vinu, protože každý hájí svoje názory a zájmy.

■ **Takže protichůdné informace způsobují nejistotu a ta vyvolává úzkost?**

Základem úzkosti je neurčitý pocit ohrožení. To skutečně pramení z nejistoty, že nevím, co přijde, co se bude dít. Když vím, na co si dávat pozor, pak si na to dávám pozor. Když to nevím, dávám si pozor pro jistotu na všechno. A to je rozdíl mezi strachem a úzkostí. Z toho plyne, že úzkost si můžeme snížit dostatkem informací, proto je tolik konzumujeme. Když něco zná-

„Člověk si zvykne i na šibenici.“

me, tolik se toho nebojíme. Lidský mozek je stavěn na kauzalitu (vztah mezi příčinou a následkem, pozn. red.), a když ji nevidí, snaží se ji dotvořit, protože to snižuje pocit nejistoty, neurčitosti, ohrožení, a tudíž úzkosti. Proto ji lidé hledají za každou cenu, i třeba tam, kde není. Takhle vznikají bludy a konspirační teorie.

■ **Na druhou stranu názory asi nelze zakázat...**

Přesně tak. Na opačné straně totiž stojí svět autoritativních pravd. A ten je nebezpečný. My zkrátka procházíme cestou mezi Skyllou rozhádanosti a Charybdou autoritativních sdělení, jež jsou nám vnucována jako svaté pravdy a nesmíme o nich přemýšlet (Skylla a Charybda jsou

Covid-19 není jen globální infekční nemoc, má i rozměr sociologický, ekonomický, psychiatrický, politický... Leccos nám řekla o fungování různých typů společnosti po světě, o nás i ostatních. A třeba taky, že „západní“ civilizace je nejspíš před nějakým výbuchem či zásadní změnou. Nebo že člověk není pán tvorstva, že o fungování přírody nevíme ani náhodou vše, že co jsme si o viru SARS-CoV-2 mysleli loni, už z velké části neplatí (i proto, že se neustále mění), a že i odborníci jsou v názorech rozdělení. Část lidí už proto nevěří ničemu a nikomu.

podle řeckých bájí mořské obludy v Messinské úžině u Sicílie, každá jinak nebezpečná, mezi nimiž je téměř nemožné proplout. Podle mýtů se to podařilo jen Odysseovi a lodi Argonautů, pozn. red.). Najít mezi nimi nějaké optimum je velmi těžké. Pandemie je příkladem, že se pohybujeme v nejistém a ohrožujícím světě.

■ **Aby toho nebylo málo, máme tady ještě ekonomické problémy a inflaci. Není toho už moc?**

Neustálé zaměření na výkon a efektivitu, které bylo pochopitelné ve volné sou-

těži, nás dovedlo k průtokové ekonomice. Nikde nejsou žádné pořádné sklady, zboží se vozí z jednoho konce zeměkoule na druhý. Pak stačí, že vypadne jediný článek řetězce, například čipy, a zastaví se i takový koncern, jako je Škoda, a navíc všichni jeho dodavatelé. Ukázalo se, že v Evropě nikdo čipy vyrábět neumí, protože jsme výrobu přesunuli do Asie. A jedna malá událost, jež by měla být zanedbatelná, se najednou šíří jako lavina. Rozdělili jsme si to: oni vyrábějí čipy, my pivo a sklo. Ale když půjdeme

do minulosti, narazíme na samozásobitelné komunity. Kdysi jsem četl historii Psychiatrické léčebny v Bohnicích, která byla založena v roce 1909. Tam bývala obuvnická dílna, opravovali a vyráběli bicykly, chovali drůbež, měli zahradnictví a všechno si vypěstovali. Kromě výroby automobilů dokázali žít soběstačně. Jenže to je svět včerejška, Die Welt von Gestern, jak napsal Stefan Zweig. Tomu už dnešní generace nechce věřit. Ovšem ukazuje se, že ten současný model může přivodit nečekané katastrofy.

■ Znovu se objevuje nedostatkové zboží, což je termín, který jsme tady dlouho neměli...

Najednou to připomíná nedostatkovou ekonomiku v socialismu. My, co jsme v něm vyrůstali, to známe. Nebyl toaletní papír, zadky jsme si utírali Rudým právem, to bylo běžné. Teď jsme si zvykli, že jsou ruličky i na veřejných záchodcích, což je luxus posledních třiceti let. A ceny energií? To je škrtidlo, jímž může kdokoliv přidusit celou civilizaci. Když vypne proud nebo zastaví zemní plyn, pak to je situace, na kterou není civilizace vůbec připravená. My i nadále spoléháme na to, že i protichůdné strany mají stejný zájem. Že není nikdo, kdo by chtěl spáchat sebevraždu tím, že zcela vyřadí zdroje energií...

■ **Vyjmenovali jsme si tady ohromné množství problémů: technologie, protichůdné informace, pandemie, inflace, zdražování energií, neschopnost nahradit zboží, jehož výrobu jsme kdysi kvůli levnější pracovní síle přesunuli na druhý konec světa... Kdybyste měl sestavit pomyslný žebříček, co je nejnebezpečnější?**

Nástup totalitní ideologie. Začne to cenzurou slova, potom „kdo nesmýšlí dost pokrokově“ a nakonec „kdo nejde s námi,

jde proti nám“. Jsou to jevy, jež se kupodivu objevují v zemích, které nikdy nic takového nezažily, například na amerických a britských univerzitách. Tam mně některé situace připomínají *Pláč koruny české* od Václava Černého, kde líčil, jak mladí pokrokoví komunističtí studenti vyhazovali z univerzit staré zkušené profesory včetně samotného Václava Černého nebo Otakara Vočadla (*významný anglista a amerikanista prošel za války třemi koncentračními tábory a v roce 1949 byl potom z politických důvodů vyhozen z Karlovy*

„Ve svobodném světě teď roste fanatismus zdola.“

univerzity, pozn. red.) a nastupovali na jejich místa. Pak se z nich za dvacet let stali disidenti, když prozřeli. A co všechno mezitím ten svět musel zažít!

■ **Máte pocit, že je to stejné jako tehdy?**

Ta konstelace je úplně jiná než po druhé světové válce, ale ty proudy jsou podobné. Když promítáte jako profesor kulturní antropologie na Michiganské univerzitě stu-

Každá revoluce, ať už má barvu hnědou, rudou či zelenou, a každá totalita začala nějakou dobrou myšlenkou. Sociální spravedlnost. Lidská práva. Přerozdělení bohatství. Zlo a dobro. I při nástupu Hitlera to tak bylo. A většina Němců ho zbožňovala. Jindy přichází totalita plíživě. Náznaky jsou teď patrné i v Evropě či v USA. Znovu začíná být v kurzu ta jediná „správná“ pravda, seznamy nepohodlných, vyhazovy za „špatný názor“, nenávisť k Židům, přepisování historie, v ulicích už zase občas hoří...

dentům *Othella* s Laurencem Olivierem, který tam má začerněnou tvář, pak vás studenti zažalují a studentka řekne, že se cítí ohrožena. Zatím vám jenom zakážou učit, možná vás vyhodí, ale ještě se za to nezavírá do vězení. To neznamená, že to není zárodek něčeho velmi nebezpečného. A to by byla katastrofa obrovského rozměru. Protože s těmi diktátory typu Lukašenko a Kim Čong-una si svět historicky ví rady. Jenže tato ideologie nemá žádné ztělesnění v podobě nějakého diktátora. S tím si svět moc rady neví a nenápadně se stává obětí. Ve svobodném světě teď sami zažívají to prorůstání fanatismu *zezdola* způsobem, jaký těm jednotlivcům vůbec nedochází. Protože se to děje ve jménu pokroku. Každá totalitní ideologie začínala někde dobrou myšlenkou. *Lebensraum* (teorie o „životním prostoru“, zneužitá Hitlerem, pozn. red.), sociální spravedlnost, lidská důstojnost nebo něco, co teď považujeme za cosi nesmírně kýženého, jako je ochrana životního prostředí – to jsou všechno krásné myšlenky, ale mohou být i záminkou k šíření něčeho velmi nebezpečného. Radši si to ani nechci představovat.

■ **Bojíte se toho, nebo jste spíš optimista?**

Všech těchto jevů, včetně klimatické změny, hrozivého dopadu pandemie na populaci, energetické krize, nástupu fanatických ideologií, toho všeho se obávám. Zároveň někde ve mně ten homunkulus (*latinsky „človíček“, pozn. red.)* je stále optimistou a šestým smyslem cítím, že tu zatačku vždycky nějak vybereme a že rozum nakonec zvítězí. Zatím to vždycky dobře dopadlo. Bohužel to v různých zatačkách historie stálo značný počet obětí.

■ **Tak třeba to zvládneme, zvláště když inteligence lidstva prý stále roste...**

▲ **Symbyly hrají v našich životech stěžejní roli. I proto každou revoluci (či snahu ji vyvolat) provází vždy bourání soch a pomníků. Protože jde o symboly nějaké civilizační éry, určitých pravidel a tradic. A z téhož důvodu se hned stavějí sochy nové. Nebo se z depositářů vytáhnou sochy staré, které to odnesly při revoluci předchozí. Na Západě se tak ničí třeba památníky „rasisty“ Churchilla (jeden z nich hlídají na snímku policisté v Británii) a zároveň se s velkou slávou instalují třeba sochy Marxe.**

No, není to tak jednoznačné. Jak jsme o tom mluvili, že nám trochu leniví mozek, je tady Spitzerova teorie o digitální demenci. (Německý neurovědec Manfred Spitzer zveřejnil výsledky výzkumu, jak nám závislost na digitálních médiích v dlouhodobém horizontu mění mozek. Kvůli nim ochabuje paměť – nervové spoje odumírají, ty nové nepřežijí, protože nejsou potřeba. U dětí a mladistvých dramaticky klesá schopnost učení a výsledkem jsou poruchy pozornosti a čtení, úzkost a otupělost, poruchy spánku a deprese, nadváha, sklony k násilí, pozn. red.) Na druhou stranu existují studie ukazující, že IQ obecně stoupá, dokonce o několik bodů za deset let. Co když je to ale tím, že díky technologickému věku máme psychiku lépe nastavenou na řešení těch typů otázek, jimiž se IQ testuje? Uspořádat nějaké obrazce bylo před sto lety asi složitější než dnes, kdy lidé hrají s obrazci nějaké hry pomalu každý den na mobilu.

■ **Myslíte, že hypoteticky se za padesát let jiný pan profesor a jiný pan redaktor potkají, jen budou v nějaké raketě cestou na Mars nebo ve virtuální realitě, ale budou řešit stejné problémy jako dneska my dva?**

Anebo budou okolo bzučet mouchy a budeme si topit polínky na louce! To se nedá předvídat. Rádi bychom viděli svět jako projekci současného pokroku, ale možná nám ten covid naznačuje: planeta Gaia (podle řecké mytologie bohyně země a možná Země sama, pozn. red.) se mohla rozhodnout, že už je toho dost a že trochu přibrzdí. Ubere lidstva, to obstarává covid. Ubere znečištění planety, to obstará omezením energetických zdrojů. Ubere pohybu lidí a ježdě-

ní sem a tam, což obstará tím, že zhroutí průtokovou ekonomiku. Potom se zresetuje do nějaké úrovně, v níž bude zase všechno kvést.

„Možná se planeta rozhodla, že už je toho dost.“

■ **Máte zdarma nějakou terapeutickou radu, jak se z toho všeho nezbláznit?**

Kdyby ta rada byla jednoduchá a jednoduše sdělitelná, pak bychom už žádné problémy neměli, protože by se rozšířila po zeměkouli. Je to stejné jako ptát se policisty, jakou by dal radu, aby nebyly dopravní nehody. Může radit od rána do večera, ale stejně jsou a budou mrtví na silnicích, dokud se bude jezdit. Nicméně nabízím dvě možnosti. První je složitější, dá to prá-

ci. Můžeme se naučit vnímat skutečnost, kterou žijeme, v tom pozitivnějším světle. Ani tak nezáleží na tom, co se nám děje v každodenním životě, jako spíše na tom, jak to čteme. To, že se dějí nepříjemnosti, ujede nám autobus, přetrhne se tkanička na botě, dostaneme průjem, tomu se nevyhneme. Ale důležité je, co si z toho vezme. To se dá trénovat.

■ **Asi potřebuju tu jednoduchou radu.**

Mám ji od jednoho buddhisty. Ten řekl, tady vidíte otázky a odpovědi, a když si je osvojíte, pak už budete mít do smrti klidné spaní:

Máte nějaký problém? Ne? Tak o co jde?

Máte nějaký problém? Ano? Dá se s tím něco dělat? Ano? Tak o co jde?

Máte nějaký problém? Ano?

Dá se s tím něco dělat? Ne?

Tak o co jde?

Ivan Hamšík

Nejhorším pocitem je pro nás nejistota. Lidský mozek totiž není nastavený na logiku, ale na řešení vztahů. I proto se v drtivé většině rozhodujeme na základě emocí, nikoliv chladného rozumu.

